

İnsan-Doğa İkilemi ve Aktivizm Çerçevesinde Bir Çalışma Alanı Olarak Ekomüzikoloji*

Ecomusicology as a Field of Study Within the Framework of Human–Nature Duality and Activism

Özgür Polat (Sorumlu Yazar)
Yüksek Lisans Öğrencisi, Dokuz Eylül Üniversitesi,
Güzel Sanatlar Enstitüsü, Müzik Bilimleri Anabilim Dalı,
e-posta: polat.ozgur@ogr.deu.edu.tr,
ORCID: 0009-0009-3689-7319

Levent Ergun
Doç. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi,
Müzikoloji Bölümü, e-posta: levent.ergun@deu.edu.tr,
ORCID: 0000-0002-9959-8780

Polat, Ö. ve Ergun, L. (2025). İnsan-doğa ikilemi ve aktivizm çerçevesinde bir çalışma alanı olarak ekomüzikoloji. *ArtDE Sanat ve Tasarım Dergisi*, 2, (s.44-52).

*Bu makale, Dokuz Eylül Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, Müzik Bilimleri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans programında Doç. Dr. Levent Ergun danışmanlığında yürütülmekte olan 'Çevresel İletişim, Çevresel Aktivizm ve Müzik: Gojira (Band) İzlerkitlesi Örnek Olayı' başlıklı yüksek lisans tez çalışmasından üretilmiştir.

Özet

Modern çevrecilik anlayışı kökenlerini sanayi devriminin ilk yıllarına ve özellikle 1970'li yıllarda ortaya çıkan tartışmalara dayandırmaktadır. Çevreci yaklaşımların ilk örnekleri, genellikle betimleyici ve pastoral bir çerçevede şekillenirken, zamanla politik ve kültürel değişimler ile ekolojik yasalara dair bilginin artması, çevreci duyarlılığın aktivizmle kendini dışı vurmasına yol açmıştır. Teknik ve teknolojik gelişmeler, insan nüfusunda hızlı artış, refah arayışları ve buna bağlı olarak üretim ve tüketim hızındaki yükseliş, insan müdahalesinin doğa üzerindeki etkilerini toplumun tüm kesimleri tarafından hissedilir hale getirmiştir. İnsan ve doğa arasında bir ikilik yaratan bu durum, bilim insanları arasındaki yaklaşım farklılıklarıyla hem dönemsel hem de biçimsel olarak başka tartışmalarla benzerlik göstermektedir. Özellikle, beşerî bilimlerin insanı anlamaya yönelik çabaları ile doğa bilimlerinin doğa yasalarını açıklamaya çalışması arasındaki ayrım, bu bağlamda dikkate değerdir. Bu makalede, çevreciliğin yarattığı insan-doğa ikilemi ile bilimsel çalışmalar arasındaki beşerî bilim-doğa bilimi ayrımı arasında bağlantılar kurularak, iki tartışma alanının kesişme noktaları ekomüzikoloji üzerinden ele alınmaktadır. 2000'li yılların başlarından itibaren müzikoloji içinde sınırları çizilmeye ve içeriği belirlenmeye çalışılan ekomüzikoloji kavramı, bu duyarlılığın akademik çalışmalar üzerindeki etkisini ortaya koymaktadır. Literatür taraması yöntemiyle toplanan veriler ışığında, ekomüzikolojinin kökenleri, yöntemleri ve motivasyonu ele alınmaktadır. İnsan ve doğa üzerine disiplinler arası çalışmalar, genellikle bu ikiliği ortadan kaldırma amacı güderken, aynı zamanda onu daha görünür hale getiren bir yön de taşımaktadır. Bu bağlamda ekomüzikolojinin hem disiplinler arası özelliği hem de müzikoloji disiplini içindeki yeri de tartışmaya açılmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Ekomüzikoloji, müzikoloji, ekoloji, iki kültür, aktivizm.

Abstract

The modern understanding of environmentalism traces its roots to the early years of the Industrial Revolution and, more specifically, to the debates that emerged in the 1970s. While the initial examples of environmentalist approaches were generally shaped within a descriptive and pastoral framework, political and cultural transformations, along with the increasing knowledge of ecological laws, led to the externalization of environmental awareness through activism. Technical and technological advancements, the rapid increase in human population, the pursuit of prosperity, and the consequent rise in the pace of production and consumption have made the effects of human intervention on nature perceptible to all segments of society. This situation, which creates a dualism between humans and nature, has similarities with other debates both temporally and formally, particularly due to differing approaches among scientists. In this context, the distinction between the humanities' efforts to understand humans and the natural sciences' attempts to explain the laws of nature is noteworthy. This article examines the intersection points of these two fields of debate through ecomusicology by establishing connections between the human-nature dichotomy created by environmentalism and the divide between the humanities and the natural sciences in scientific studies. Since the early 2000s, the concept of ecomusicology, whose boundaries and content have been gradually defined within the field of musicology, has demonstrated the impact of this awareness on academic research. Based on data collected through a literature review, this study explores the origins, methods, and motivations of ecomusicology. While interdisciplinary studies on humans and nature generally aim to eliminate this dichotomy, they also render it more visible. In this context, both the interdisciplinary nature of ecomusicology and its place within the discipline of musicology are open to discussion.

Keywords: Ecomusicology, musicology, ecology, two cultures, activism.

Giriş

Türk televizyon tarihinde en popüler bilim programlarından biri olan *Teke Tek Bilim*, gazeteci Fatih Altaylı'nın sunumuyla, tarihçi İlber Ortaylı ve jeolog Celal Şengör'ün katılımıyla büyük ilgi çekmiştir. Uzun süre televizyonda yayınlandıktan sonra Youtube platformuna taşınan program, hala geniş bir izleyici kitlesi tarafından takip edilmektedir. *Teke Tek Bilim* Youtube kanalı 460 bin aboneye, her bir videonun izlenmesi on binlere ulaşmaktadır (*Teke Tek Bilim*). Programın en dikkat çekici yönlerinden biri, beşerî bilimlerle doğa bilimlerini temsil eden iki uzmanın bir araya gelerek aynı konuyu farklı perspektiflerden ele almasıdır. Ancak bu ayırım ne programın sunucusunun ne de yapımcısının bilinçli bir tercihiyle oluşmuştur. Aslında, bilim insanlarının çalışma alanlarının ve yöntemlerinin farklılığı, zamanla kültürel farklılıklara dönüşmüştür. Bu durum, olay ve olguların farklı disiplinlerden gelen kişiler tarafından yorumlanmasının televizyon reytinglerine ve sosyal medya takip rakamlarına yansıdığı bir örnek olarak karşımızda durmaktadır.

Bilim dünyası içerisinde bu tür iki farklı kültürün oluştuğuna dair 1959 yılında yayımlanan C.P. Snow'un (2010) *The Two Cultures (İki Kültür)* isimli bildirisiyle dikkat çekmiş, önemli bir tartışmanın fitilini ateşlemiştir. Snow, bilimsel çalışmaların birbirinden doğa bilimleri ve beşerî bilimler olarak ayrıldığını öne sürerek, sonraki yıllarda yapılan *pozitivizm* tartışmaları için de önemli bir zemin sunmuştur.

Bir iki keresinde tahrik olup etrafımdakilere 'termodinamiğin ikinci yasasını kaçının anlatabileceğini' sordum. Hem soğuk hem de olumsuz cevap verdiler. Oysa 'hiç Shakespeare okudunuz mu?' sorusunun bilimsel eşdeğeri denebilecek bir şeydi sorduğum. Şu anda inanıyorum ki, daha da basit bir soru mesela 'okuma biliyor musunuz?' un bilimsel eşdeğeri olan, 'kütle ya da hız ne demektir?' gibi bir soru sormuş olsaydım bile, bu yüksek eğitim görmüş kişilerin on tanesinden en fazla biri onunla aynı dili konuştuğumu düşünürdü (Snow, 2010, s. 105-106).

Snow'un söz ettiği ikilem, doğa bilimleri ve beşerî bilimlerin çalışmaları yapan akademisyenlerin anlayamayacak kadar birbirine yabancı olduğunu söylemektedir. Bu tartışma, yalnızca akademik bir tartışma olmakla kalmamış, çevre tartışmalarında da insan ile doğa arasındaki çelişki olarak görünürlük kazanmıştır.

Modern yaşamı ve bilimi doğa üzerinden ele alan Latour da ikilemlerden bahseder. Moderni tanımlarken *tercüme (translation)* ve *arındırma (purification)* kavramlarıyla ele alırken, tercümeyle doğa ve kültür, insan ile insan olmayanlar arasında yeni karışımlar üretme çabasını, arındırma ile doğa ve toplumu ayırmak, bu anlamda doğayı olduğu gibi gözlemleme iddiasını temsil ettiğini söyler. Aynı zamanda modernliği bilim ve teknoloji yoluyla doğayı egemenlik altına almak ve bireye özgürlük vaat etmek gibi hedefler sunduğunu anlatmaktadır (Latour, 2008, s. 17-19). Buradan da anlaşılacağı üzere, içerisinde yaşadığımız modern toplum ve bilim dünyası doğa ve insan arasındaki çelişkiyi bütün alanlarda tartışmaya açmaktadır.

Çevre sorunlarının modern dünyayı tehdit edecek bir boyuta ulaşmasıyla endişeler artmış ve bu kaygı, farklı disiplinlerde yankı bulmuştur. *Moby Dick*, *Frankenstein*, *Godzilla* gibi popüler kültür yaşantımızdaki anlatılar, insanlığın teknolojik ve bilimsel gelişmeler doğrultusunda insanın doğaya etki gücünün artmasını, bunun sonucunda kendini de yok edecek sona doğru gideceği fikrini farklı biçimlerde ele almaktadır. Buradaki ikili anlayışta ise bilimsel, teknik ve teknolojik ilerlemelerin doğayı daha hızlı değiştirir ve dönüştürür hale gelmesinden kaynaklanan kaygıyla, kalkınma ve refah toplumu yaratma arasındaki çelişkidir. Öte yandan, ekolojik çalışmaları doğa bilimleri içerisinde uzun bir zamandır çalışıldığı düşünüldüğünde çevre sorunlarının hem doğa bilimlerinin hem de sosyal bilimlerin ortak çalışma konusu haline gelmiştir. Çevresel konular, kültürel hayatın önemli bir parçası hâline gelirken, insan kültürünü merkezine alan disiplinlerin de ilgisini çekmektedir. Bu bağlamda ekomüzikolojinin ortaya çıkışı, bu ilginin ve sürecin doğal bir sonucu olarak değerlendirilebilir.

1. Ekomüzikoloji Tartışmaları

Titon'a (2020, s. 171-172) göre, doğa bilimleri olaylara açıklama amacıyla yaklaşırken, beşerî bilimlerin anlama amacı güder. Açıklama, analize dayanırken; anlama, yorumlama yoluyla bilgi üretir. Bu çerçevede, iklim değişikliği, hayvan popülasyonlarındaki dengenin bozulması, çevre kirliliği ve diğer çevresel sorunlar doğa bilimleri tarafından açıklanabilir ve çözüm önerileri geliştirilebilir. Ancak, disiplinlerarası bir alan olmasına rağmen ekomüzikolojinin de içinde bulunduğu beşerî bilimlerde, bu açıklamalar yorumlanarak insan kültürüyle nasıl deneyimlendiği ön plana çıkmaktadır.

Bugünkü anlamıyla ekomüzikoloji kavramının ortaya atılması ve çerçevesinin çizilmeye başlanması 2010 yılına dayanmaktadır. Bu gelişimi daha iyi kavrayabilmek adına, özellikle Aaron S. Allen'in bu konudaki yazılarına başvurmak faydalı olacaktır. Öte yandan *Ecomusicology Review* adlı dergi, ilk sayısını

2012 yılında yayımlanmış ve alanın kurumsallaşmasına katkı sağlamıştır. Derginin resmi internet sitesinde yer alan bilgiye göre, son sayı (9. sayı), 2022–2024 tarihli olarak yayımlanmış ve yalnızca bir makaleden oluşmaktadır (Ecomusicology, 2024). Her ne kadar ekomüzikoloji terimi 2010 sonrasında tanımlanmaya başlamış olsa da bu yaklaşımın düşünsel izini daha geriye, Steven Feld’in (1994) ‘From Ethnomusicology to Echo-Muse-Ecology: Reading R. Murray Schafer in the Papua New Guinea Rainforest’ başlıklı makalesine dek sürmek mümkündür. Feld, bu yazısında ekoloji, müzik ve echo (yankı) sözcüğü üzerinden bir kelime oyunu yaparak, doğa seslerinin kültürel anlamlar taşıdığını söylemektedir.

Gerrard ve Allen, çevre sorunlarının algılanış biçiminin kültürel bir tartışma konusu olduğunu vurgular. Allen, çevre sorunlarının bilimsel çözümlerinin olduğunu fakat ekolojistlerin konunun kültürel temellere ve çözüm boyutlarına eğilmediğini eleştirir (Allen, 2012a, s. 374). Örneğin, modern çevreciliğin temel taşlarından biri olarak görülen *Silent Spring* (Sessiz Bahar) adlı eserde, pestisitlerin insan sağlığına ve doğaya zararları ortaya konulmuştur (Carson, 2004). Bilim, bu maddelere alternatif çözümler üretebilir; ancak bunların kullanılıp kullanılmayacağını nihayetinde insan kültürü belirler. Çünkü tarım ilaçlarını kullanan çiftçilerin üretim pratikleri ve tarımsal ürünleri satın alan tüketicilerin duyarlılığı, bu maddelerin kullanımını ve dolayısıyla doğanın tahribatını şekillendiren temel unsurlardır.

Çevresel sorunların nasıl algılandığına dair bir başka örnek de kirlilik kavramıdır. Garrard, kirliliğin yalnızca ekolojik bir problem olmadığını, aynı zamanda kültürel bir kavram olduğunu söyler. Söz gelimi ‘yabani ot’ botanik bir sınıflama değildir, sadece yanlış yerde büyüyen yanlış türden bitkiyi ifade eder. Yabani otları ortadan kaldırmak açıkça bir ‘bahçıvanlık problemi’ dir, ama yabani otları tanımlamak zirai değil, kültürel bir tahlil gerektirir. Benzer şekilde ‘kirlilik’ de ekolojik bir problemdir, çünkü bir madde veya madde sınıfını özel olarak belirtmeden, belirli bir şeyin çevrede, genellikle de yanlış bir yerde gereğinden fazla bulunduğunu ima eden içkin normatif bir iddiayı temsil eder (Garrard, 2020, s. 19).

Bu bağlamda insanların kültürel olarak çevreyi ve çevre sorununu nasıl algıladığı üzerinde durulmaktadır. Günümüz çevreciliği, toplumun çevre ve kirlilik algısını yöneterek çevresel farkındalık yaratmaya odaklanmaktadır. Popüler kültür ürünleri de bu tür mesajları geniş kitlelere ulaştırmak için güçlü bir araçtır. Örneğin, *Godzilla* hikâyesinde, Pasifik Okyanusu’nda yapılan nükleer deneyler sonucunda ortaya çıkan devasa canlının insan medeniyetinin sembolü olan büyük metropollere saldırması, izleyiciler üzerinde güçlü bir etki bırakmıştır.

İkinci Dünya Savaşı sonrası insan nüfusunun artışıyla beraber ortaya çıkan gıda talebi, bu talebin daha hızlı ve verimli üretim yapma ihtiyacına neden olmuş, bu tür ekolojik yapıya zarar veren ilaçların üretimi ve kullanımına başvurulmuştur.

Çevresel sorunlar bilimsel olduğu kadar kültürel incelemeye de tabi olmalıdır, zira bu sorunlar doğaya ilişkin bir çevre bilgisiyle bunun kültürel yansıması arasındaki etkileşimin sonuçlarıdır. Bu tür bir inceleme edebiyat kuramı, kültür kuramı, felsefe, sosyoloji, psikoloji, çevre tarihi ve ekoloji alanlarının bilgi birikimini gerektirir (Garrard, 2020, s. 31).

Allen’in da Garrard’ın da eserleri yakın dönem olduğundan, 19. yüzyıl ortalarında yazılan çevre konularından aktivizm özelliğiyle ayrıştığını görülebilir. Yani, erken dönem çevreci eserlerde (örn. Man and Nature) insanın doğaya verdiği zarar incelenir ve geri dönüşümü tartışılırken, yakın dönemde üretilen çevreci fikirlerin harekete geçme ve toplumu da harekete geçirme amacı güttüğü açıkça söylenmektedir (Marsh, 1864).

İnsanların kirlilik olarak adlandırdığı şeyin -insan faktöründen ya da örnekteki gibi doğanın ürettiği- orada istenmeyen ve gereğinden fazla olarak düşünmekte fayda var. Bir yerde gördüğümüzde rahatsız olmadığımız bir otu evimizin bahçesinde gördüğümüzde kirlilik olarak veya zararlı olarak algılamamızın nedenini kültürel anlam dünyamızla ilişkili olduğu savunulmaktadır. Buradaki algılayış o kadar önemlidir ki İran’ın güneybatısında yer alan Abadan kentinde kuraklığa neden olduğu için bütün müzik faaliyetleri durdurulmuş ve günah ilan edilmiştir (T24, 2025). İran örneği, müziğin yasaklanmasının çevreci bir aktivizm olarak algılanabileceğini göstermektedir. Elbette ki buradaki motivasyon çevrecilik değildir. Fakat eğer insanların kültüründe müzik yapmanın kuraklığa yol açabileceği gibi bir algı varsa bu devlet politikaları nezdinde de meşru bir şekilde karşılık bulabilir ve kuraklıkla mücadelede çözüm olarak yerini alabilir.

2. Ekomüzikoloji Çalışmaları ve Kullanılan Yöntemler

Titon (2020), etnomüzikolojiyle ilgili fikirlerini yazdığı bir makalede, bu disiplinin dört farklı paradigmadan faydalandığını belirtir: karşılaştırmalı müzikoloji, müzikal folklor, Amerikan antropolojisi içerisinde yer alan etnomüzikoloji topluluğu ve net bir tanımlama yapmasa da *müziği deneyimleyen insanları çalışmak veya araştırmak* olarak adlandırdığı yaklaşımdır. Titon (2020, s. 173-174), özellikle

sonuncu yaklaşımın bilimsel çalışmalara eleştirel bir bakış açısı kazandırdığını ve 1960'ların politik atmosferinden etkilendiğini vurgular. Ayrıca, etnomüzikolojinin *etnosentrik* (etnisite merkezli) olduğu için müzikal folklorun ulusal, ideolojik yanından ayrıştığını ve kültürel korumacılığın yerine kültürel değişimlere yöneldiğini belirtir. Bu anlamda ekomüzikolojinin de müziği deneyimleyen insanları çalışmak veya araştırmak yaklaşım biçiminin günümüze uzanan kollarından birisi olarak değerlendirmek mümkündür.

1960'lı yılların politik atmosferi, toplumsal hareketlerin yükselişine sahne olmuş; cinsel kimlik, çevre, postkolonyalizm ve savaş karşıtlığı gibi mücadeleler döneme damgasını vurmuştur. Offe (1985), bu hareketleri “yeni toplumsal hareketler” (s. 828-829) olarak adlandırır. Bugün çevrecilikle feminizm, hayvan hakları ve savaş karşıtlığı gibi toplumsal hareketlerin bir arada anılması da tesadüf değildir; çünkü bu hareketlerin benzer ve kesişimsel (intersectionality) duyarlılıklar taşıdığı açıktır.

Müzikal folklor yaklaşımının yükseldiği dönemin ulus devletlerin inşa edildiği politik döneme (Avrupa için 18. ve 19. yüzyıllar, Türkiye örneğinde 20. yüzyıl başları) denk gelmesi dolayısıyla kültürel korumacılığa benzer bir şekilde ekomüzikolojinin de ekolojiyi korumak gibi bir misyonla hareket ettiği, bu bağlamda doğa merkezli (ekosentrik) olduğu söylenebilir.

2.1. Sözel içerik

Şarkıların sözel içeriklerinin çevreyle olan ilişkisini incelemek, ekomüzikoloji çalışmalarında kullanılan önemli yöntemlerden biridir. İnsan ile doğa arasındaki ilişkiye dair bilgi çıkarma ve yorumlama süreci, bu yöntem çerçevesinde ele alınabilecek ilk adımlardan biridir. Bu bağlamda, Turnbull'un 1961 yılında gerçekleştirdiği çalışmada (Turnbull, 2015), Afrika'daki yerli halk şarkılarının çevreyle olan etkileşimine odaklanılmıştır. Ancak bu çalışma, ekomüzikoloji kapsamına girmemektedir. Benzer şekilde, Nancy Guy da Tayvan'daki Tamsui Nehri'nin yerel kültürdeki izlerini şarkı sözleri üzerinden incelemiş, ancak bu araştırmasını bir ekomüzikoloji çalışması olarak değil, etnomüzikoloji kapsamında ele almıştır (Guy, 2009).

Antropoloji ve etnomüzikolojinin uzun süredir konu edindiği bu tür araştırmalar, günümüz ekomüzikoloji çalışmalarına hem öncülük etmekte hem de yöntemsel benzerlikler taşımaktadır. Popüler müzik ve çevre arasındaki ilişkiye dair kapsamlı çalışmalardan birini gerçekleştiren Ingram, şarkı sözleri analizinin sosyal, tarihsel ve siyasal bağlamlarla ele alındığında müzikal tanımlamayı güçlendirdiğini vurgulamaktadır (Ingram, 2010, s. 17-18). Aynı çalışmada, şarkıların sözel içerikleri ayrıntılı bir şekilde incelenmiştir. Ingram'ın çalışması, ekolojik temaları edebi ve kültürel açılarından değerlendiren bir ekoeleştirel çalışma niteliği taşıdığı için ekomüzikoloji kapsamında değerlendirilebilmektedir. Bu yöntem, doğayı insanın kültürel ürünleri üzerinden anlama çabasını yansıtmaktadır.

2.2. Ses alanları

Lewy'nin (2017), ses alanlarını (soundscape) yerel ekolojiye dair bir bilgi kaynağı olarak ele aldığı çalışması, başka bir yönetime örnek oluşturmaktadır. Ses alanları kavramı, insan ve çevresinin ürettiği sesleri inceleyen bir ses çalışması biçimidir. Yine benzer bir şekilde Pijanowski vd. de (2011) çalışmasında ses alanlarının çevreyi oluşturan biyolojik (biyofoni) ve jeofiziksel (jeofoni) kavramları da alt başlık olarak ekleyip tartışmış, bu kavramlara insan üretimi sesleri (antrofoni) de ekleyerek kapsamlı bir çerçeve sunmuştur. Bu çalışmanın dikkate değer iki yönü bulunmaktadır: Birincisi, insan üretimi sesleri ses alanlarının dışında bırakmamış, onları da bu alanlara dahil etmiştir. İkincisi ise, seslerin insan ve çevresi tarafından nasıl üretildiğini anlamayı ve bunları koruma amacını taşımaktadır. Ekolojik çalışmaların genelinde görülen dengeyi koruma çabası, burada da kendini göstermektedir. Ancak önemli bir fark olarak, insan faaliyetleri doğanın dışında tutulmamakta, aksine ekolojik süreçlerin bir parçası olarak ele alınmaktadır.

Müziğin ekolojik bağlamda değerlendirilmesi, müzikoloji disiplininin kapsamını genişletmektedir. Edebiyat araştırmalarındaki ekoeleştirel yaklaşımına benzer şekilde, müziğe yönelik ekoeleştirel yaklaşımlar da insanların çevreyle olan ilişkilerini ön plana çıkarmaktadır: az ya da çok doğal çevre, bozulmuş ortamlar (Dirksen, bu sayı), hayvanat bahçeleri gibi yapay olarak inşa edilmiş doğal ortamlar (Quinn ve diğerleri, bu sayı) ve çevresel tahayyüller (Ottum, Hui, Graper, bu sayı) (Titon, 2018, s. 257).

Titon'un söz ettiği çalışmalarda, bitkiler, coğrafya, yeryüzü şekilleri gibi etkenlerin dışında hayvanların da eklendiğini görülmektedir. Hayvanların da konu edildiği bu tür çalışmalarla ilgili olarak ekoeleştirmen Gerrard, beşerî bilimlerde hayvan çalışmaları ve hayvan hakları felsefesi olarak iki farklı alanı doğurduğunu söylemektedir (Garrard, 2020, s. 191). Müzikolojideki bu çalışma alanının da zoomüzikoloji olarak adlandırıldığı örnekler mevcuttur. Yalnızca doğal ortam değil insan tarafından inşa

edilmiş ortam olarak hayvanat bahçelerinin de çalışma alanına dahil edildiğinden bahsetmektedir. Fakat ekolojik çalışmalarda yaşanan paradigma değişimini Titon şöyle aktarmaktadır: Avrupa ve Kuzey Amerika'daki ekoloji bilimciler arasında, doğa dengesi paradigması, son yarım yüzyılda, hakimiyetini bozuşma ve değişim paradigmasına bıraktı. Bugün, tek bir denge noktasının olmadığı, yalnızca geçici bir dengenin olduğu ve kargaşa ve düzensizliğin dengeden daha 'doğal' olduğu konusunda fikir birliği var (Titon, 2018, s. 260).

Güncel kavrayışla artık kültürel çalışmalarda da olduğu gibi şimdiki geçmiştekinin bozulmuş hali olarak görmekten, bu değişimin sürekliliği üzerinde durulup, sabit bir çevre anlayışından değişken bir çevre anlayışına geçilmiştir. İnsan kültürü çeşitli etkenlerle sürekli değiştiği gibi çevrenin, doğanın dengesi de gündün güne değişmektedir. Benzer bir yaklaşımı Ingram'ın çalışmasında da görebiliriz. Kendi çalışmasında biyolog Barry Commoner'in her şey diğer her şeyle bağlantılıdır ekolojik yasasının karşısına ekoeleştirmen Dana Philips'in habitatta bulunan canlıların önemli bir kısmının her gün meydana gelen büyük ölçekli olguların ayrılmaz katılımcıları olmayabilecekleri söylemine yer vermiştir (Ingram, 2010, s. 15).

Marsh'ın 19. yüzyılda yaptığı çalışmasında görülebileceği üzere ekoloji ve bağlantılı çalışmalarda eski anlayışla doğanın bir dengesi vardır. İnsana bu dengeyi bozan, tahrip eden rolde anlam yüklenmiş, bir insan-doğa ikilemi kurulmaya çalışılmıştır. 20. yüzyıl itibarıyla artık bu kavrayış geçmişte kalmıştır. Sabit bir dengesi olan anlayıştan, sürekli değişen ekosistem anlayışına geçilmiştir. Başka bir deyişle; iklimsel koşullar, hayvan popülasyonları değiştikçe doğa kendine yeni dengeler kurmaktadır.

Bestecilerin, akustik ekolojistlerin, etnomüzikologların ve disiplinlerarası akademisyenlerin geçmiş ve devam eden önemli çalışmalarına ek olarak, temel arka plan ekoeleştiri veya 'ekolojik eleştiri'dir. Ekoeleştiri, insan-çevre ilişkilerini çeşitli bilimsel, politik ve/veya aktivist bakış açılarından hayal eden ve tasvir eden kültürel ürünleri (metin, film, reklam, diğer medya vb.) inceleyen bir edebiyat alanıdır. Dolayısıyla ekomüzikoloji 'ekolojik müzikoloji' değil, 'ekolojik-eleştirel müzikolojidir' (Allen, 2011b, s. 393).

Allen'dan da anlaşılacağı üzere ekomüzikoloji tanımlaması ekolojik bir çalışma biçimi olmaktan çok ekoeleştirel (*ecocritism*) bir alan olarak tanımlanmaktadır. Dolayısıyla ekomüzikoloji, aktivist yönüyle öne çıkmaktadır. Aynı zamanda müzikal folklor yaklaşımında da önem atfedilen müzik eğitiminin de çevreci aktivizmi geniş kitlelere yayacak bir araç olarak kullanmaktan bahsetmektedir.

Sınıftaki ekomüzikolojik konular, hem çevresel konularla ilgilenen müzik ve liberal sanatlar öğrencilerine hem de müzikle ilgilenen çevre bilimleri/çalışmaları öğrencilerine ulaşma potansiyeline sahiptir. Potansiyel konular, popüler ve batı dışı müzikler ve ses alanlarından, pastoral metinler veya kuş taklitleri içeren orta çağ ve rönesans eserlerine ve yaygın uygulamada ve modern müzikte doğanın enstrümantal çağrışımlarına kadar uzanmaktadır (Allen, 2011a, s. 415).

2.3. Etnografik yöntem

Ekoloji ile ilgili konularla çalışan akademisyenlerin –buna ekomüzikoloji çalışması yapan akademisyenler de dahildir– ele aldıkları konulara yükledikleri politik anlamlar nedeniyle sürekli bir aktivist çabanın içinde olduklarını görmekteyiz. Ancak, ekomüzikoloji çalışmalarında ekolojik paradigma değişikliğine dikkat çekmek gerekmektedir: Sabit bir ekolojik denge anlayışından, doğanın sürekli yeniden kurulan bir dengeye sahip olduğu anlayışına geçiş yaşanmaktadır.

Farklı yaklaşımlar benimsenmiş olsa da ekolojiyle ilgilenen akademisyenlerin ortak noktası, bir meseleye dikkat çekme ve harekete geçirme çabasını metinlerine yansıtmaktan kaçınmamalarıdır. Bu durum, ekomüzikoloji alanında da kendini göstermektedir. Örneğin Pedelty (2012), *Ecomusicology: Rock, Folk and the Environment* adlı kitabına 'U2 gezegenimizden nefret ediyor' diye başlar. Pedelty bu satırları yazarken muhtemelen Rammstein'in, Avrupa'dan ABD'ye 1350 tonluk ekipmanı yedi Boeing 747 uçağıyla taşıdığını ve yerde de 90 tır dolusu sahne ekipmanı kullandığını duymamış olabilir (Andersen, 2022). Kitap boyunca çevre için ne yapabiliriz, nasıl farkındalık oluşturabiliriz, bu süreçte karbon ayak izimizi ne kadar azaltabiliriz gibi soruların yanıtlarını arar. Aynı çalışmada Pedelty, üç başlıkla çevreci müziğe eğilmektedir: İletişim, çevresel konulara aracılık eden bir araç olarak müzik; sanat, çevresel anlamların yaratıcı, estetik, sembolik ve duygusal bir ifadesi olarak müzik ve savunuculuk, kitleleri bilgilendirme, ilham verme ve ikna etme girişimi olarak müzik (Pedelty, 2012, s. 7).

Pedelty, tüm bu sınıflandırmayı açıklamak için katılımcı etnografik gözlemlerini aktarır. Onun sunduğu sınıflama, ekomüzikoloji alanında yapılan çalışmalarda da önemli bir tasnif çerçevesi sunmaktadır. Burada iletişim, müziğin kendisine yüklenen işlevi tanımlamaktadır. Yani müzik, çevresel mesajların iletilmesinde bir araç olarak görülmektedir. Estetik anlamlara sahip olmasının yanı sıra bilgi

taşıyan bir medya olarak müzik, dinleyiciye ulaşan çevreci mesajların etkisini artırır. Ancak Pedelty, bu mesajların iletilmesi için yapılan canlı performansların karbon ayak izini sorgular ve bu sürecin fayda/maliyet analizini yapar (Pedelty, 2012, s. 4).

Benzer bir şekilde Brennan, çalışmasında Botrill vd.'nin araştırmasına yer vererek Birleşik Krallık'taki müzik endüstrisinin yılda 540 bin ton sera gazı salınımına neden olduğunu belirtir. Bunun yüzde 75'inin canlı müzik sektöründen kaynaklandığını vurgulayan Brennan, bu çevresel maliyetin enerji kullanımı, yolculuk, taşıma ve atık yönetimi gibi faktörlerden oluştuğunu ifade eder (2021, s. 117). Hem etnografik gözlemlere hem ekonomik verilere dayanan bu çalışmalar, müziğin taşıdığı mesaj çevreci söylemler içerse bile bu müziğin ortaya çıkardığı karbon ayak izine değip değmediğini sorgulamaktadır.

Paleografi ve arşiv çalışmaları, organoloji ve lutherie, müzik teorisi ve performansı, tarih ve politika, edebiyat ve şiir ve daha pek çok alan müzikoloji bilimine katkıda bulunur. Edebiyat çalışmaları ve çevre tarihinin yanı sıra kültürel coğrafya ve toplumsal cinsiyet ve cinsellik çalışmaları gibi ilgili alanlara duyulan güvene ek olarak, ekomüzikolojik yaklaşımlar biyomüzik, zoomüzikoloji ve akustik ekolojiyi içerir. (Allen, 2011a, s. 416).

Allen'in tanımlaması ekomüzikolojiyi, Offe'nin yeni toplumsal hareketler kavramının altında tanımladığı fiziki çevre, cinsel kimlik, dil gibi konuların yanında denk gelmekte ve kesişimsel bir alan yaratmaktadır. Bu anlamıyla ekomüzikolojiyi 1970'lerin politik yeni toplumsal hareketlerinin akademideki dışavurumu olarak düşünmek gerekmektedir. Ayrıca, ekomüzikolojinin diğer ekolojik ve ekoeleştirel çalışmalarda olduğu gibi farklı disiplinlerden yararlanması, onun disiplinlerarası niteliğini vurgulayan önemli bir unsurdur.

Şimdiye kadar tartışılan insan kültürünün hayvanlar, doğal çevre ve yeryüzü şekilleriyle kurduğu ilişkiye ek olarak, bu alanın toplumsal cinsiyet ve organoloji bağlamında da genişletildiği görülmektedir. Allen, kendi organoloji çalışmasında Stradivari'nin keman yapımında kullandığı ağaç türlerinin ekolojik değişimlerden nasıl etkilendiğini incelemiş ve bu bağlamda organoloji ile akustik ekolojiyi bir araya getiren bir perspektif sunmuştur (Allen, 2012a).

2.4. Tarihsel yöntem

Tarihsel müzikolojinin çalışma alanına giren bazı konuların ekomüzikoloji perspektifinden ele alınması da mümkündür. Örneğin, Toliver, Alp Dağları'nın pastoral görünümünü yalnızca Strauss'un *Alpine Symphony* eserinde değil, Avrupa müziğinin genelinde aramıştır (Toliver, 2011). Benzer şekilde, Gardiner de batı sanat müziği bestecilerinin eserlerinde doğadan nasıl ilham aldıklarını incelemiştir (Gardiner, 1832).

Bu ve benzeri çalışmaları müzikoloji içerisinde fazlaca görmek mümkündür. Ekomüzikoloji çalışmalarını kendinden önceki örneklerden ayıran en temel özelliğin Gardiner'ın çalışmasının aksine betimleyici çalışmalar olmak yerine, insan ve doğa arasındaki ilişkiyi olabildiğince eleştirel bir gözle ele almak, çevresel sorunlara dikkat çekmek ve doğanın kültürdeki izdüşümlerini koruma çabası olduğu söylenebilir.

3. Bir Alan Olarak Ekomüzikoloji

Müzik bilimleri tarihinde karşılaştırmalı müzikolojinin etnomüzikolojiye dönüşümü daha çok bir yöntem olarak karşılaştırmaların terk edilmesi üzerinden tartışılır. Asıl can alıcı ayrım noktası ise karşılaştırmalı müzikoloji düşünüldüğünde fizik, biyoloji, fizyoloji, akustik ve matematik gibi 'sert' bilimlerin ve ağırlıklı olarak onlarla ilişkili olarak kurumsallaşan psikoloji gibi disiplinlerin etnomüzikolojide merkezi hiçbir rolünün kalmamasıdır (Gedik, 2014, s. 150).

Müzikoloji tanımının en kabul gören tarifinin Adler tarafından 1885'te yapıldığını söyleyen Gedik (2014), etnomüzikolojinin kopuşunu da yöntem ve paradigma açısından açıklamaktadır (s. 143). Ekomüzikolojiyi tanımlamaya çalışan akademisyenlerin de antropoloji ve etnomüzikolojiyle güçlü bağlar kurduğu, ekoloji tartışmalarındaki farklı yaklaşımları benimsediği görülmektedir.

Günümüzde anladığımız anlamıyla ekomüzikoloji kavramının ilk örneklerinden biri, Steven Feld'in Papua Yeni Gine'de yaptığı çalışmada geliştirdiği *akustemoloji* kavramsallaştırmasına kadar götürülebilir. Feld, bu çalışmasında Alan Merriam'ın yaklaşımlarına da geri döner. Ancak söz konusu araştırma 1976-1977 yılları arasında yapılmış ve 1982 yılında kitap olarak yayımlanmıştır (Feld, 2012). Feld'in hem 1982 hem 1994 tarihli çalışmalarında akustemoloji kavramında insanların dünyayı ses yoluyla nasıl algıladıklarını ve bu algıdan nasıl anlam ürettikleri üzerine düşünürken, ses alanlarının da insan tarafından doğal seslerin bozulmuş hali olarak düşünmek ve sessizliği idealize etmek yerine ses alanlarını kültürel olarak anlamlandırılmış ve tarihsel olarak şekillendirilmiş biçimde analiz etmeyi önermektedir.

Ekomüzikoloji ve yeni çalışma biçimleri üzerine yazan yazarların hiçbiri, bunu bağımsız bir disiplin olarak öne sürmemekte ya da müzik bilimlerine yeni bir çerçeve çizme iddiasında bulunmamaktadır. Bu konuyu en çok vurgulayanlardan biri olan Allen, ekomüzikolojiyi bir alan (*field*) olarak tanımlamaktadır. Nettl ise yeni adlandırma ve alanlar ile ilgili olarak sorulan soruya karşılık cevabını şöyle dile getirmektedir:

Alt dalların gereksiz olduğunu düşünüyorum. Bu kimsenin bu çalışmaları yürütebildiği anlamına gelmez fakat farklı bir etiketlendirme [adlandırma] düşüncesi kullanışlı değildir. Herhangi bir müzik için cevaba ulaştıracak her ne mümkün olursa, etnografik, tarihsel, analitik yöntemlerin kullanılabileceğini düşünüyorum. Etnomüzikoloji derneği (the Society for Ethnomusicology) gibi bazı kuruluşların, tarihsel, cinsiyet odaklı veya müzik eğitimi çalışmaları için ayrı çalışma bölümleri oluşturdukları doğru. Fakat bunlar alt disiplinler olarak sayılmaz, sadece belirli kişilerin ilgi alanlarıdır (Yöre ve Nettl, 2012, s. 1197).

Ekomüzikolojinin, doğa konusunu müzikolojinin içine sokan bir alan olduğunu söylemek doğru olmaz. *Akustemoloji*, *soundscape*, *landscape* gibi kavramlar, ekomüzikolojinin tanımlanmasından önce de vardı. Örneğin, tarihsel müzikoloji alanında çalışan bir müzikolog, romantik dönem eserlerinde doğal seslerin yansımalarını incelediğinde, bu çalışmanın otomatik olarak ekomüzikolojiye dahil olduğunu iddia edemeyiz. Aynı şekilde, Feld'in Papua Yeni Gine'de yaptığı etnografik çalışmanın da doğayı dışarıda bıraktığını söylemek mümkün değildir.

Ekomüzikoloji, ne yöntemsel ne de konu bazında geleneksel müzikoloji yaklaşımlarından keskin bir şekilde ayrılmaktadır. Asıl fark, doğayı bir çalışma alanı olarak ele alıp almamaktan çok, doğa ve çevre meselelerini aktivist bir bakış açısıyla değerlendirmesidir. Ekomüzikolojik çalışmalar gerek etnografik araştırmalarda gerekse araştırma sorularına yaklaşımlarında, çevre için bir şeyler yapma çabasını ön planda tutar. Bu nedenle, bu çalışmalar sadece ekoloji ve insan kültürü hakkında bilgi üretmekle kalmaz, aynı zamanda belirli bir çevresel soruna odaklanarak çözüm sunma amacı da taşır.

Sonuç

Akademide insan ve doğa arasındaki ikilemin bir benzerini görmemiz mümkün. Bilim insanlarının çalışma alanları ve yöntemlerindeki farklılık, kendi alanlarında yarattıkları akademik kültürü de değiştirmiş ve iki ayrı kültürün ortaya çıkmasına neden olmuştur. Snow'un bahsettiği bu ayrımın üzerinden zaman geçtikçe, disiplinler arası alanların ve çalışmaların çoğaldığını söylemek mümkündür. Fakat araştırma konularının farklılığının ortaya çıkardığı yöntemsel farklılıklardan kaynaklanan yaklaşımlar hala mevcuttur. Bu ikilemleri ortadan kaldırma çabası, söz konusu ikilemi tanımlamayı da gerektirdiğinden aynı zamanda yarılmayı derinleştirme risklerini de barındırmaktadır. Ekomüzikolojinin yöntem açısından diğer müzikoloji yaklaşımlarından çok da ayrılmadığı söylenebilir.

Ekomüzikoloji çalışmaları veya müzik ile çevre arasındaki ilişkiye dair yapılan çalışmalarda sözel içeriğe bakmanın, sözel içeriğin o günün sosyal, siyasal ve kültürel bağlantılarını kurmanın önemli bir yer taşıdığı çok açıktır. Bunun dışında ses çalışmaları, organoloji yöntemleri, etnografi gibi müzikolojinin kullandığı yöntemlere ek olarak ekoloji çalışmalarından ve bu çerçevede yapılan tartışmalardan da faydalandığını görmek mümkündür. Kullanılan bütün yöntemlerin de yorumlamak için bilgi toplama yöntemleri olması, ekomüzikolojinin beşerî bilimlerden gelen kökenlerinin ve alışkanlıklarının hala baskın olduğu şeklinde yorumlanabilir. Ayrıca biyoloji, ekoloji gibi doğa bilimlerinden gelen paradigma değişimlerinin yansımalarını da görmek mümkündür. Özellikle ses çalışmaları ve ekolojik çalışmaların müzikoloji çalışmasıyla birleştiği örneklerde, ses analizi ve biyoakustik gibi alanlarda görmeye alışık olduğumuz bir literatür ortaya çıkmaktadır. Bu durum, ekomüzikolojinin beşerî bilimden ziyade bir doğa bilimi görünümü de sergilemesine neden olmaktadır. Bu anlamda ekomüzikolojinin disiplinlerarası kimliği öne çıkmaktadır.

Müzikal folklorun yirminci yüzyıl ulus devletlerinin kuruluşunda aldığı politik role benzer bir şekilde, ekomüzikolojinin hem aktivist yönüyle, hem korumacı yönüyle hem de müzik eğitime yaklaşımıyla öne çıktığı söylenebilir. Doğa merkezci (ekosentrik) olup olmadığı ise tartışmaya açıktır. Çünkü benzer yaklaşım farklılığı ekolojik çalışmalar içerisinde de derin ekolojistler ve çevrecilik gibi bir ayrım ile karşımıza çıkmaktadır.

Çevreci çalışmalardaki çevrecilik ve derin ekoloji yaklaşımlarındaki farklılıklara da dikkat çekmek gerekmektedir. Özellikle müzikoloji gibi insan kültürüyle doğrudan ilişkilenen bir disiplinin içerisinde, 'insan nüfusunun artışından dolayı çevre tahrip olmaktadır, bu yüzden insan nüfusunun azaltımı doğa için hayırlı olacaktır' gibi bir yaklaşımın ortaya çıkması, kendi içinde ciddi problemlerle karşılaşmamıza neden olabilecektir.

Ekomüzikoloji de diğer çalışma alanları gibi kendinden önceki çalışma alanlarından beslenmekte ve içinde bulunduğu toplumsal sürecin sorunlarına eğilme çabası göstermektedir. Bu anlamda Nettl'in söylemlerine katılmamak elde değildir. Hangi alanda hangi sorun çalışılırsa çalışılsın işe yarayacak her yöntem mübahtır.

Kaynakça

- Allen, A. S. (2011a). Prospects and problems for ecomusicology in confronting a crisis of culture. *Journal of the American Musicological Society*, 62(2), (s.414-424).
- Allen, A. S. (2011b). Ecomusicology: Ecocriticism and musicology. *Journal of the American Musicological Society*, 64(2), (s.391-394).
- Allen, A. S. (2012a). Ecomusicology: Bridging the sciences, arts, and humanities. Gallagher, D. R. (Ed.), *Environmental leadership: a reference handbook* (s.373-381) içinde. Sage Publications.
- Allen, A. S. (2012b). 'Fatto di fiemme': Stradivari's violins and the musical trees of the paneveggio. Auricchio, L., Cook E. H. ve Pacini G. (Ed.), *Invaluable trees: cultures of nature*, (s.301-315) içinde. Voltaire Foundation.
- Andersen, E. (27 Ağustos 2022). 1,350 tons of stage equipment hauled into U.S. Bank Stadium for Rammstein concert. <https://www.kare11.com/article/entertainment/music/rammstein-minneapolis-us-bank-stadium-german-metal/89-b43b1d25-7195-47b9-abbd-40d229e9a262>
- Brennan, M. (2021). The infrastructure and environmental consequences of live music. Devine, K. ve Boudreault-Fournier, A. (Ed.), *Audible infrastructures: music, sound, media* (s.117-134) içinde. Oxford University Press.
- Carson, R. (2004). *Sessiz bahar* (Ç. Güler, Çev.). Palme Yayınevi.
- Ecomusicology (2024). <https://ecomusicology.info/volume-9/>
- Feld, S. (1994, June). From ethnomusicology to echo-muse-ecology: reading r. murray schaffer in the papua new guinea rainforest. *The Soundscape Newsletter*, (8), (s.4-6).
- Feld, S. (2012). *Sound and sentiment: birds, weeping, poetics, and song in kaluli expressions*. Duke University Press.
- Gardiner, W. (1832). *The music of nature*. Printed by William Clowes.
- Garrard, G. (2020). *Ekoeleştirir - ekoloji ve çevre üzerine kültürel tartışmalar* (E. Genç, Çev.) Kolektif Kitap.
- Gedik, A. C. (2014). Marksizm'in doğa bilimlerinden kopuşunu müzik bilimleri tarihi üzerinden düşünmek. Dizdar, A. (Ed.), *Marksizm bilime yabancı mı?* (s.137-156) içinde. Yazılama Yayınevi.
- Guy, N. (2009). Flowing down taiwan's tamsui river: towards an ecomusicology of the environmental imagination. *Ethnomusicology*, 53(2), (s.218-248).
- Ingram, D. (2010). *The jukebox in the garden*. Rodopi.
- Latour, B. (2008). *Biz hiç modern olmadık*. (İ. Uysal, Çev.) Norgunk Yayıncılık.
- Lewy, M. (2017). About indigenous perspectivism, indigenous sonorism and the audible stance. approach to a symmetrical auditory anthropology. *El Oído Pensante*, 5(2), (s.35-56).
- Marsh, G. P. (1864). *Man and nature* (Lowenthal, D., Ed., 1965). Oxford University Press.

- Offe, C. (1985). New social movements: challenging the boundaries of institutional politics. *Social Research*, 52(4), (s.817-868).
- Pedelty, M. (2012). *Ecomusicology: rock, folk, and the environment*. Temple University.
- Pijanowski, B. C., Villanueva-Rivera, L. J., Dumyahn, S. L., Farina, A., Krause, B. L., Napoletano, B. M., Pieretti, N. (2011). Soundscape ecology: the science of sound in the landscape. *BioScience*, 61(3), (s.203-216).
- Snow, C. P. (2010). *İki kültür* (T. Birkan, Çev.). TÜBİTAK Popüler Bilim Kitapları.
- T24 (24 Ocak 2025). Kuraklığa yol açtığı iddiasıyla İran'da müzik etkinlikleri yasaklandı. <https://t24.com.tr/haber/kurakliga-yol-actigi-iddiasıyla-iran-da-muzik-etkinlikleri-yasaklandi,1212915>
- Teke Tek Bilim. <https://www.youtube.com/@TekeTekBilim>
- Titon, J. T. (2018). Ecomusicology and the problems in ecology. *MusiCultures*, 45(1-2), (s.255-264).
- Titon, J. T. (2020). Alanı tanımak (G. Öztürk, Çev.). *Etnomüzikoloji Dergisi*, 3(1), (s.169-187).
- Toliver, B. (2011). The alps and the alpine symphony, and environmentalism: searching for connection. *Green Letters*, 15(1), (s.8-21).
- Turnbull, C. (2015). *The forest people*. Random House.
- Yöre, S., Nettl, B. (2012). Bruno Nettl ile etnomüzikolojik değerlendirmeler. *International Journal of Human Sciences*, 9(2), (s.1189-1205).